

EZLÂM

(الْزَلَامُ)

Câhiliye Arapları'nın
fal oklarına verilen ad.

"Kesmek, inceltmek, düzeltmek" anlamındaki zelm kökünden türemiş zelm kelimesinin çoğulu olan ezlâm, sözlükte ucunda demir parçası ve üzerinde kanat bulunmayan ince oklar demektir. Terim olarak Câhiliye Arapları'nın, üzerine "evet" veya "hayır" gibi değişik alternatifler yazdıkları ve bir işe girişmeden önce aralarından birini çekmek amacıyla sakladıkları okları ifade eder. Bâbilliler'den itibaren çeşitli milletlerce uygulanan bu tür bir fal uygulamasına, Kitâb-ı Mukaddes'te belirtildiğine göre Kudüs'ün fethi öncesinde Buhtunnasr da başvurmuştur (Hezekiel, 21/21).

Kur'an-ı Kerim'de iki yerde geçen ezlâmın, şeytanın işlerinden biri olarak nitelendirilen kismet çekme işinde kullanıldığına işaret edilmiş ve bu tür oklara başvurulması yasaklanmıştır (el-Mâide 5/3, 90). Aklâm (kalemler) kelimesi de Kur'an'da ezlâm ile aynı anlamda kullanılmıştır (Âl-i İmrân 3/44; Taberî, III, 183-184). Hadislerde de ezlâmdan söz edilmiştir. İbn Abbas'tan gelen bir rivayette göre Hz. Peygamber, Hz. İbrâhim ile oğlu İsmâil'i ellerinde fal okları ile birlikte tasvir eden bir resmi görünce imha edilmesini emretmiş ve onların asla fal okları kullanmadığını bildirmiştir (Buhârî, "Enbiyâ", 8). Ebû Süfyan'ın Uhud Savaşı'ndan önce fal oku çektiği ve kismetine "evet" yazılı ok çıktığı için savaşa gitmeye karar verdiği nakledilir (Cevâd Ali, VI, 780).

Câhiliye Arapları yolculuğa çıkma, savaşa gitme, evlenme, şüpheli çocukların nesebini tayin etme, ticaret yapma, su kuyusu açma, hatta kumar oynama gibi kendilerince önemli olan işlere başlamadan önce tahtadan yapılmış ve kanat takılmamış ince oklar üzerine "yap, yapma" şeklinde alternatifler yazıp bir torbaya koyarlar, daha sonra içlerinden birini çekerek çıkan yazıya göre girişilen işin kendileri için uğurlu veya uğursuz olacağına inanır ve ona göre hareket ederlerdi. Ezlâmın beyaz çakıl taşlarından yapılmış tavlâ zarı şeklinde veya satranç taşları gibi olduğunu rivayet edenler de vardır. Arap tarihçileri ezlâmı iki grupta toplarlar. 1. Fal Okları. Sa-

yısına ve bulunduğu kimselere göre ikiye ayrılır. a) Üçlü fal okları. Herkesin yanında taşıdığı üç okun birinde, "Rabbim bana emretti" veya "yap"; diğeri, "Rabbim bana yasak etti" yahut "yapma" diye yazılır, üçüncüsünde ise yazı bulunmaz ve çekilen kismette ne çıkarırsa ona göre hareket edilirdi. Eğer yazısız ok isabet ederse kismet çekme işlemi tekrarlanırdı. b) Yedili fal okları. Kâbe'nin içindeki Hübel adlı putun yanında veya kâhinlerle hakimlerin nezdinde bulunan ve her biri üzerinde "evet", "hayır", "sizden", "başkasından", "açık değil", "diyet", "su" ifadelerinden biri yazılmış olan yedi ok bir işi yapmak veya yapmamak, nesebi şüpheli görülen bir çocuğun babasını belirlemek, öldürülen kimsenin diyetini ödetmek, su kuyusu açmak, evlenmek gibi değişik maksatlarla kullanılırdı. Bu işlerden biriyle ilgili olarak kismetini tayin etmek isteyen kişi hediyelerle birlikte Kâbe'nin hizmetçisine yahut yedi oku bulunan kâhinlere gider, kismet çektirir, çıkan sonucun putların iradesine uygun olduğunu inanır ve ona göre hareket ederdi. 2. Kumar Okları. On oktan oluşan ve bir tür piyango çekilişine benzeyen bu okların üçü boş bırakılır, yedisine birden yediye kadar hisseler takdir edilip yazılırdı. On kişi arasında yapılan çekilişte boş okları çekenler ortaya konan maldan pay alamadıkları gibi kumara konu teşkil eden malın parasını da öderlerdi. Bu tür oklar daha çok bir deveyi kesip etini çeşitli hisselerle ayırmak suretiyle oynanan kumarda kullanılırdı (bk. MEYSİR).

Fahreddin er-Râzî, fal okları çekmenin yasaklanmasını Allah'a mahsus olan gaybı bilme ve putlara ulûhiyyet isnat etme gibi mahzurlar taşınmasına bağlar (Mefâtihu'l-ğayb, XI, 136) Reşid Rızâ, akli ve ilmi hiçbir gerekçeyle dayanmadığı için fal ve kumar oklarının yasaklandığını söyler (Tefsîrû'l-menâr, VI, 149-151). Zira yapılması düşünülen bir işin hayırlı olup olmadığını, bir yerde suyun bulunup bulunmadığını veya nesebi şüpheli görülen bir çocuğun babasının kim olduğunu fal oku çekerek belirlemek mümkün değildir. İnsanların akıl gücüne hitap eden İslâmiyet her işin açık delillere ve doğru bilgilere başvurularak yapılmasını emretmiş, bu tür yollara girilmesini yasaklamıştır. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, fal ve kumar oklarıyla Câhiliye âdetlerini el-Meysir ve'l-ezlâm adlı eserinde incelemiştir (Kahire 1987).

BİBLİYOGRAFYA:

Lisânü'l-'Arab, "zlm" md.; Müsned, IV, 176; Buhârî, "Enbiyâ", 8; İbnü'l-Kelbî, Kitâbü'l-Esnâm, s. 18; Ezrakî, Ahbârü Mekke (Melhas), I, 117-118; Ya'kûbî, Târîh, I, 259; Taberî, Câmî'u'l-beyân (Bulak), III, 183-184; İbnü'l-Cevzî, Zâdû'l-mesir, II, 284; Fahreddin er-Râzî, Mefâtihu'l-ğayb, VI, 45; XI, 135-136; İbn Saîd el-Endelûsî, Neşvetü'l-'arab fî târîhi câhiliyyeti'l-'Arab (nşr. Nusret Abdurrahman), Amman 1982, II, 757; Kalkaşendî, Subhu'l-a'sâ, I, 458; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, Bulûgu'l-ereb, III, 67-68; Reşid Rızâ, Tefsîrû'l-menâr, VI, 149-151; VII, 57; Elmalılı, Hak Dini, II, 1566-1567; Cevâd Ali, el-Mufaşşal, VI, 776-781; VII, 779.

MUSTAFA ÖZ

EZRAİ

(bk. ÜZEYİR).

EZRAİ

(الأزعي)

Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed
b. Hamdân b. Ahmed el-Ezraî
(ö. 783/1381)

Şâfiî fakihî.

Şam'ın 106 km. güneyinde bugün Der'a adıyla anılan Ezriât'ta doğdu. Doğum tarihi kaynaklarda 707 (1307), 708 ve 709 olarak geçmektedir. Şam'daki ilk öğrenimi sırasında Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî, Zehebî, İbnü'n-Nakîb el-Misrî, İbn Cümle, Takıyyüddin es-Sübki, Fahreddin el-Misrî gibi âlimlerden fıkıh tahsil etti ve bazılarından icâzet aldı. Şam'ın çeşitli kesimlerinde kadî nâibliği yaptı. Öğrenimine Kahire, İskenderiye ve Kudüs'te devam etti. Daha sonra Halep'e dönerek bir süre şehrin kadısı Ebû Abdullah Nûreddin es-Sâîğ'ın nâibliğini yaptı. Kadî vefat edince nâiblik görevini bırakarak kendini telif, öğretim ve fetva işlerine verdi. Ayrıca buradakî Zâhiriyye (Sultâniyye) ve Esediyye medreseleriyle Dârü'l-hadîsî'l-Bahâiyye'de çeşitli dersler verdi. Fetvaları Halep civarında şöhrret buldu. el-Halebiyyât adıyla bilinen eserinde topladığı meselelerle ilgili olarak dönemin meşhur Şâfiî âlimi Takıyyüddin es-Sübki ile çeşitli yazışmalarda bulundu.

Ezraî bir müddet sonra tekrar Kahire'ye gitti (772/1370). Burada kaldığı süre içinde âlimler onun ilim sohbetlerinde bulundular. Ardından Halep'e dönen ve ömrünün sonuna kadar burada kalan Ezraî'yi Bedreddin ez-Zerkeşî ve Burhâneddin el-Bîcûrî gibi âlimler ziyaret ederek ilminden faydalandılar. Bil-

diklerini çok çabuk ve kolay bir şekilde yazıya dökebilme kabiliyetine sahip olan Ezraî her gün bir defter teşkil edecek kadar yazı yazardı. Ancak uzun süre devam ettiremediği bu çalışmalarının ürünleri müsvedde halinde kalmış ve daha sonra da kaybolmuştur.

Fikhî meselelerde çok titiz davranan Ezraî nâdir hallerde belli sayıdaki kişilere fetva izni verirdi ki Şerefeddin Mûsâ b. Muhammed el-Ensârî ile Şerefeddin ed-Dâdîhî bunlardandır. Ömer el-Bârîni, halk arasındaki yüksek mevkiine rağmen cevap veremediği güç meselelerle ilgili olarak Ezraî'nin görüşlerine müracaat ederdi. Ezraî 15 Cemâziyelâhîr 783'te (6 Eylül 1381) Halep'te vefat etti ve Bâbülmakâm'ın dışına defnedildi.

Kehhâle, Ezraî'nin biyografisini bir yerde doğru olarak verdikten sonra (*Mu'cemû'l-mû'ellifîn*, I, 210-211) kaynak olarak kullandığı Şevkânî'nin *el-Bedrû't-tâlibî*'inde Ezraî'nin biyografisiyle ondan hemen önce gelen İbnü'z-Zübeyr es-Sekafî'nin biyografisini yanlışlıkla birleştirerek İbnü'z-Zübeyr'in doğum ölüm tarihlerini ve *Milâkû't-te'vîl* adlı eserini Ezraî'ye nisbet etmek suretiyle ikinci bir Ezraî biyografisi daha vermiştir (*a.g.e.*, I, 151).

Eserleri. Başvurduğu sayısız kaynak-tan yaptığı nakillerin çokluğuyla dikkati çeken Ezraî'nin eserleri şunlardır. 1. *et-Tavassu' ve'l-fetâ beyne'r-Ravza ve's-Serh*. Abdülkerîm er-Râfî'nin, Gazzâlî'nin meşhur eseri *el-Vefâî* üzerine yaptığı *Fetû'ul-âziz* adlı şerh ile Nevevî'nin bu şerhe yazdığı *Ravzatü't-tâlibîn* adındaki muhtasar esas alınmak suretiyle hazırlanan yirmi ciltlik bir eserdir (yazma nüshalar için bk. Brockelmann, I, 753; II, 108). 2. *Gunyetü'l-muhtâc*. 3. *Kütü'l-muhtâc*. Bu iki eser, müellifin Nevevî'nin *Minhâcû't-tâlibîn*'i üzerine yaptığı iki ayrı şerhi olup birincisi sekiz, ikincisi on cilttir. Birbirini tamamlayıcı mahiyette olan eserlerden *Kütü'l-muhtâc*'i, Ebû's-Senâ Mahmûd b. Ahmed el-Hamevî *Lübâbû'l-Kût* adlı eserinde özetlemiştir (bu iki eserin nüshaları için bk. *a.g.e.*, I, 680; II, 108).

Bunlardan başka Ezraî'nin, Cemâleddin el-İsnevî'nin Nevevî'nin adın geçen *Ravzatü't-tâlibîn*'ine yazdığı *el-Mühimmât 'ale'r-Ravza* adlı şerh üzerine yaptığı üç ciltlik bir talikten ibaret olan ve talâk bahsinden sonrası yazılamayan *Ta'likâ 'ale'l-Mühimmât (et-Tenbîhât 'alâ ev-hâmî'l-Mühimmât)*, bazı fikhî meseleleriyle ilgili fetvaları içeren *el-Halebiyyât*,

Abdülgaaffâr b. Abdülkerîm el-Kazvî'nin *el-Hâvî's-şagîr*'inin muhtasarı olan *Muhtasarü'l-Hâvî* adlı eserleri kaynaklarda zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kâdî Sühbe, *Tabakâtü's-Şaifiyye*, III, 141-143; İbn Hacer, *ed-Dürrü'l-kâmine*, I, 125-128; a.m.f., *Inbâ'ü'l-gumr*, II, 61-63; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire* (Popper), XI, 216; a.m.f., *el-Menhâli's-şâfi*, I, 291-294; *Kesfü'z-zunûn*, I, 627, 930; II, 1361, 1636, 1873, 1915; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 278-279; Şevkânî, *el-Bedrû't-tâlibî*, I, 33-36, 151; *Hediyetü'l-arifîn*, I, 115; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 680, 753; II, 108; Ziriklî, *el-A'âm*, I, 117; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mû'ellifîn*, I, 151, 210-211; a.m.f., *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 48; *Mu.Fi*, V, 363.

YUNUS VEHBİ YAVUZ

EZRAK

(bk. HAMMÂD b. ZEYD).

EZRAKÎ, Ebû'l-Velid

(Abu الوليد الأزرقى)

Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed el-Ezrakî (ö. 250/864 [?])

Ahbabu Mekke adlı eseriyle meşhur olan tarihçi.

Mekke'de doğdu. Dedelerinden Ezrak'a nisbetle Ezrakî diye meşhur olmuştur. Ailesinin menşei hakkında değişik görüşler vardır. Kendisi aslen Gassânîler'e

mensup olduğunu söylediği gibi (*Ahbabu Mekke*, s. 31) Takıyyüddin el-Fâsî ile (*el-İkdû's-semîn*, II, 49) İbnü'n-Nedîm de (*el-Fihrist*, s. 124) onu teyit ederler. İbn Sa'd ise dedesi Ezrak'ın Hâris b. Kelede es-Sekafî'nin Rum asıllı kölesi olduğunu, Yâsir'den sonra Ammâr'ın annesi Sümeyye ile evlendiğini, Tâif Muhasarası sırasında Ebû Bekre ile birlikte Hz. Peygamber'in yanına geldiğini ve âzat edildikten sonra Mekke'de yerleştiğini, çocuklarının Ümeyye oğullarına mensup kızlarla evlenerek nüfuz kazandıklarını, önceleri kendilerinin kuzey Araplar'ından Benî Tağlib ve Benî İkebe'e mensup olduklarını söyledikleri halde daha sonraki yıllarda Gassânîler'den Ebû Şemir'in soyundan geldiklerini iddia ettiklerini bildirir (*et-Tabakât*, III, 247). Fück makalesinde bu konudaki rivayetleri ayrıntılı olarak ele almaktadır (bk. bibl.).

Ezrakî, başta dedesi Ebû'l-Velîd Ahmed b. Muhammed olmak üzere İbrâhim b. Muhammed ve Muhammed b. Yahyâ'dan rivayetlerde bulundu. İshak b. Ahmed el-Huzâî ile İbrâhim b. Abdüssamed el-Hâşimî gibi bazı kişiler de ondan haber nakletmişlerdir.

Ezrakî'nin vefat tarihi kesin olarak belli değildir. Fâsî, onun Abbâsî Halifesi Muntasir-Billâh devrinde (861-862) hayatta olduğunu kaydeder, ancak ölümüne ilgili kesin bir tarih vermez. Kâtib Çelebi 223'te (838) öldüğünü söyler. Fuat

Ebû'l-Velîd el-Ezrakî'nin *Ahbabu Mekke* adlı eserinin ilk ve son sayfaları (Süleymaniye Ktp., Ayasofya nr. 2948)

